



## DATOS IDENTIFICATIVOS

### A Convivencia nos Centros de Secundaria e o Traballo dende Departamento de Orientación

|                       |                                                                                                                                                                                 |        |       |              |
|-----------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------|-------|--------------|
| Materia               | A Convivencia nos Centros de Secundaria e o Traballo dende Departamento de Orientación                                                                                          |        |       |              |
| Código                | O02M066V06253                                                                                                                                                                   |        |       |              |
| Titulación            | Máster Universitario en Profesorado en Educación Secundaria Obligatoria, Bacharelato, Formación Profesional e Ensino de Idiomas. Especialidade (Ourense): Orientación Educativa |        |       |              |
| Descritores           | Creditos ECTS                                                                                                                                                                   | Sinale | Curso | Cuadrimestre |
|                       | 4                                                                                                                                                                               | OB     | 1     | 2c           |
| Lingua de impartición | Galego                                                                                                                                                                          |        |       |              |
| Departamento          |                                                                                                                                                                                 |        |       |              |
| Coordinador/a         | Puente Carracedo, Hipólito Barreira Arias, Alberto José                                                                                                                         |        |       |              |
| Profesorado           | Barreira Arias, Alberto José<br>Puente Carracedo, Hipólito                                                                                                                      |        |       |              |
| Correo-e              | abarreira@uvigo.es<br>hpuente@cop.es                                                                                                                                            |        |       |              |
| Web                   |                                                                                                                                                                                 |        |       |              |

|                  |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                         |
|------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Descrición xeral | <p>A materia "A convivencia nos centros de secundaria e o traballo desde o departamento de orientación", está integrada no módulo específico do Máster Universitario para o Profesorado de Educación Secundaria Obligatoria, Bacharelato, Formación Profesional e Ensino de Idiomas.</p> <p>O contido desta materia pretende ser unha ferramenta eficaz, práctica e operativa para o estudante "futuro docente" ó tratar de responder a retos trascendentes que se dan habitualmente nos centros educativos e nas propias aulas. Dada a complexidade que se produce sobre a convivencia escolar é preciso dotar de recursos e asesorar aos docentes e demais persoal da comunidade educativa.</p> <p>O incremento dos problemas de conduta nas aulas, a detección de situacións de acoso e o deterioro do clima educativo nos centros escolares promoveu, nos últimos anos, unha importante corrente de traballo para a mellora da convivencia nos mesmos.</p> <p>Trataremos de formar nos fundamentos teóricos, legais e nos plans de actuación para a mellora da convivencia e a aprendizaxe escolar de cada comunidade e o coñecemento e formación para o desenvolvemento de propostas de intervención aplicadas a: mellora do sistema disciplinario (coa formación de equipos de mediación e tratamento de conflitos), xestión dos problemas da aula, optimización do proceso de ensino-aprendizaxe (a través da Aprendizaxe Cooperativa) e intervención individual (con actuacións específicas para situacións de acoso e victimización). Pretendemos que esta aprendizaxe potencie unha actitude colaborativa no ámbito da convivencia.</p> <p>Levarase a cabo un enfoque preventivo e promotor dun clima escolar enriquecedor e estimulante que facilite a adquisición de competencias e habilidades e a educación en valores.</p> <p>Esta asignatura pretende facilitar a reflexión e análise crítica sobre os procesos de interacción e convivencia na aula así como a aprendizaxe de técnicas e ferramentas de intervención psicosocial e titorial para o futuro docente.</p> |
|------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|

### Competencias de titulación

| Código |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                     |
|--------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| A7     | Deseñar e desenvolver espazos de aprendizaxe, con especial atención á equidade, a igualdade de dereitos e oportunidades entre homes e mulleres, a formación cidadá e o respecto aos dereitos humanos que faciliten a vida en sociedade, a toma de decisións e a construción dun futuro sustentable.                                                 |
| A8     | Adquirir estratexias para estimular o esforzo do estudante e promover a súa capacidade para aprender por se mesmo e con outros e desenvolver habilidades de pensamento e de decisión que faciliten a autonomía, a confianza e iniciativas persoais.                                                                                                 |
| A9     | Coñecer os procesos de interacción e comunicación na aula e dominar destrezas e habilidades sociais necesarias para fomentar a aprendizaxe e a convivencia na aula e abordar problemas de disciplina e resolución de conflitos.                                                                                                                     |
| A10    | Deseñar e realizar actividades formais e non formais que contribúan a facer do centro un lugar de participación e cultura na contorna no que está situado.                                                                                                                                                                                          |
| A15    | Informar e asesorar ás familias achega do proceso de ensino e aprendizaxe e sobre a orientación persoal, académica e profesional dos seus fillos.                                                                                                                                                                                                   |
| A23    | Coñecer os procesos de interacción e comunicación na aula e no centro, abordar e resolver posibles problemas.                                                                                                                                                                                                                                       |
| A26    | Promover accións de educación emocional, en valores e formación cidadá.                                                                                                                                                                                                                                                                             |
| A27    | Participar na definición do proxecto educativo e nas actividades xerais do centro atendendo a criterios de mellora da calidade, atención á diversidade, prevención de problemas de aprendizaxe e convivencia.                                                                                                                                       |
| A28    | Relacionar a educación co medio e comprender a función educadora da familia e a comunidade, tanto na adquisición de competencias e aprendizaxe como na educación no respecto dos dereitos e liberdades, na igualdade de dereitos e oportunidades entre homes e mulleres e na igualdade de trato e non discriminación das persoas con discapacidade. |
| A29    | Coñecer a evolución histórica da familia, os seus diferentes tipos e a incidencia do contexto familiar na educación.                                                                                                                                                                                                                                |
| A30    | Adquirir habilidades sociais na relación e orientación familiar.                                                                                                                                                                                                                                                                                    |
| A39    | Fomentar un clima que facilite a aprendizaxe e poña en valor as achegas dos estudantes.                                                                                                                                                                                                                                                             |
| A46    | Adquirir experiencia na planificación, na docencia e na avaliación das materias correspondentes á especialización.                                                                                                                                                                                                                                  |
| A48    | Dominar as destrezas e as habilidades sociais necesarias para fomentar un clima que facilite a aprendizaxe e a convivencia.                                                                                                                                                                                                                         |
| B1     | Utilizar bibliografía e ferramentas de procura de recursos bibliográficos xerais e específicos, incluíndo o acceso por Internet.                                                                                                                                                                                                                    |
| B3     | Potenciar a capacidade para o traballo en contornas cooperativas e pluridisciplinarias                                                                                                                                                                                                                                                              |

### Competencias de materia

| Resultados previstos na materia                                                                                                          | Tipoloxía            | Resultados de Formación e Aprendizaxe |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------|---------------------------------------|
| Deseñar e desenvolver espazos de aprendizaxe favorecedores da convivencia escolar                                                        | saber facer          | A7<br>B1<br>B3                        |
| Informar e asesorar ás familias sobre diversas técnicas e estratexias favorecedoras da convivencia e da resolución pacífica de conflitos | saber<br>saber facer | A15<br>A30<br>B1                      |

|                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                |                                           |                              |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------|------------------------------|
| Coñecer as características dos estudantes, así como os procesos de interacción e comunicación na aula e no centro que permitan a identificación e reflexión crítica sobre as situacións conflitivas, e a súa resolución.                                                                                                                                                                       | saber<br>saber facer<br>Saber estar / ser | A9<br>A23<br>B1<br>B3        |
| Coñecer e analizar diversos plans e proxectos relacionados coa convivencia escolar que forman parte do proxecto educativo de centro, participando na súa definición e desenvolvemento.                                                                                                                                                                                                         | saber<br>saber facer                      | A27<br>B1                    |
| Adquirir experiencia na planificación, desenvolvemento e avaliación de programas para mellora da convivencia escolar.                                                                                                                                                                                                                                                                          | saber<br>saber facer                      | A46<br>B3                    |
| Adquirir e poñer en práctica diversas estratexias e habilidades que permitan unha intervención axeitada para a resolución de problemas de convivencia no contexto escolar:<br>habilidades de pensamento e de decisión, habilidades sociais, dinámica de grupos, xestión democrática de normas, aprendizaxe cooperativo, mediación, negociación, educación emocional, educación en valores, etc | saber<br>saber facer<br>Saber estar / ser | A8<br>A9<br>A26<br>A48<br>B1 |
| Coñecer as características das familias e comprender a súa función educadora na adquisición de competencias e aprendizaxes para a resolución pacífica de situacións conflitivas                                                                                                                                                                                                                | saber                                     | A28<br>A29<br>B1<br>B3       |
| Deseñar e realizar actividades formais e non formais que favorezan a aprendizaxe e as aportacións dos estudantes, nun bó clima escolar.                                                                                                                                                                                                                                                        | saber facer<br>Saber estar / ser          | A10<br>A39<br>B3             |

## Contidos

### Tema

- 1.-Educación para a convivencia e a igualdade.
- 2.-Análise da convivencia e a resolución de conflitos
- 3.-Problemas de adaptación e convivencia escolar: Marxinación, absentismo, rexeitamento, inadaptación, violencia e acoso escolar, inmigración e interculturalidade,etc.
- 4.-Dinámica do grupo clase
- 5.-Socialización e educación.
- 6.-As relacións sociais no grupo clase, conduta prosocial e habilidades sociais.
- 7.- Competencia emocional e social
- 8.-O traballo cooperativo e a interacción social. Técnicas de análises e dinamización grupal.
- 9.-O papel da familia en educación. Colaboración coas familias de Educación secundaria.
- 10.-Relación con outras institucións: servizos de saúde, servizos sociais.

## Planificación

|                           | Horas na aula | Horas fóra da aula | Horas totais |
|---------------------------|---------------|--------------------|--------------|
| Traballos de aula         | 5             | 10                 | 15           |
| Presentacións/exposicións | 2             | 4                  | 6            |
| Foros de discusión        | 0             | 5                  | 5            |
| Sesión maxistral          | 10            | 20                 | 30           |
| Titoría en grupo          | 2             | 0                  | 2            |
| Actividades introdutorias | 1             | 0                  | 1            |
| Traballos e proxectos     | 0             | 41                 | 41           |

\*Os datos que aparecen na táboa de planificación son de carácter orientador, considerando a heteroxeneidade do alumnado.

## Metodoloxía docente

|                           | Descrición                                                                                                                                                                                                                 |
|---------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Traballos de aula         | O estudante desenvolve exercicios ou proxectos na aula baixo as directrices e supervisión do profesor. Pode estar vinculado o seu desenvolvemento con actividades autónomas do estudante.                                  |
| Presentacións/exposicións | Exposición por parte do alumnado ante o docente e/ou un grupo de estudantes dun tema sobre contidos da materia ou dos resultados dun traballo, exercicio,proxecto... Pódese levar a cabo demaneira individual ou en grupo. |

|                           |                                                                                                                                                                                   |
|---------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Foros de discusión        | Actividade desenvolvida nun medio virtual na que se debaten temas diversos relacionados co ámbito académico e/ou profesional.                                                     |
| Sesión maxistral          | Exposición por parte do profesor dos contidos sobre a materia obxecto de estudo, bases teóricase/ou directrices dun traballo, exercicio ou proxecto a desenvolver polo estudante. |
| Titoría en grupo          | Entrevistas que o alumno mantén co profesorado da materia para asesoramento/desenvolvemento de actividades da materia e do proceso de aprendizaxe.                                |
| Actividades introdutorias | Actividades encamiñadas a tomar contacto e reunir información sobre o alumnado, así como a presentar a materia.                                                                   |

### Atención personalizada

| Metodoloxías          | Descrición                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                        |
|-----------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Traballos de aula     | Actividade académica desenvolvida polo profesor, individual ou en pequeno grupo, que ten como finalidade atender as necesidades e consultas do alumnado relacionadas co estudo e/ou temas vinculados coa materia, proporcionándolle orientación, apoio e motivación no proceso de aprendizaxe. Esta actividade pode desenvolverse de forma presencial (directamente na aula e nos momentos que o profesor ten asignados a titorías de despacho) ou de forma non presencial (a través do correo electrónico ou do campus virtual). |
| Titoría en grupo      | Actividade académica desenvolvida polo profesor, individual ou en pequeno grupo, que ten como finalidade atender as necesidades e consultas do alumnado relacionadas co estudo e/ou temas vinculados coa materia, proporcionándolle orientación, apoio e motivación no proceso de aprendizaxe. Esta actividade pode desenvolverse de forma presencial (directamente na aula e nos momentos que o profesor ten asignados a titorías de despacho) ou de forma non presencial (a través do correo electrónico ou do campus virtual). |
| Probas                | Descrición                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                        |
| Traballos e proxectos | Actividade académica desenvolvida polo profesor, individual ou en pequeno grupo, que ten como finalidade atender as necesidades e consultas do alumnado relacionadas co estudo e/ou temas vinculados coa materia, proporcionándolle orientación, apoio e motivación no proceso de aprendizaxe. Esta actividade pode desenvolverse de forma presencial (directamente na aula e nos momentos que o profesor ten asignados a titorías de despacho) ou de forma non presencial (a través do correo electrónico ou do campus virtual). |

### Avaliación

|                           | Descrición                                                                                                                                                                                                                                                                                 | Cualificación |
|---------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------|
| Traballos de aula         | O estudante desenvolve exercicios ou proxectos na aula baixo as directrices e supervisión do profesor. Pode estar vinculado o seu desenvolvementos con actividades autónomas do estudante.                                                                                                 | 30            |
| Presentacións/exposicións | Exposición por parte do alumnado ante o docente e/ou un grupo de estudantes dun tema sobre contidos da materia ou dos resultados dun traballo, exercicio, proxecto... Pódese levar a cabo de maneira individual ou en grupo.                                                               | 10            |
| Foros de discusión        | Actividade desenvolvida nun medio virtual na que se debaten temas diversos relacionados co ámbito académico e/ou profesional.                                                                                                                                                              | 10            |
| Traballos e proxectos     | O estudante presenta o resultado obtido na elaboración dun documento sobre a temática da materia, na preparación de seminarios, investigacións, memorias, ensaios, resumos de lecturas, conferencias, etc. Pódese levar a cabo de maneira individual ou en grupo, de forma oral ou escrita | 50            |

### Outros comentarios sobre a Avaliación

- Para acadar unha avaliación continua positiva, dada a modalidade de ensino presencial do Master, esíxese a todo o alumnado unha asistencia presencial dun mínimo do 80% das sesións (admisible a falta do 20% das horas) ademais da realización e entrega de tarefas ponderables.
- Os prazos de entrega das actividades, traballos, etc. serán comunicados na clase no momento oportuno. É necesario respetalos estrictamente para ser cualificados na avaliación continua.
- O alumnado que non obteña unha avaliación continua positiva sobre os parámetros expostos anteriormente, poderá presentarse a unha proba escrita (data marcada no calendario do mestrado para exames oficiais) sobre todos os contidos traballados. Esta proba estará baseada na rigurosidade e profundización dos coñecementos e competencias acadadas polos alumnos/as na materia e terá una ponderación de 10 puntos (100% da nota final).

### Bibliografía. Fontes de información

- Aguado, M.J., **Prevención de la violencia y lucha contra la exclusión social desde la adolescencia**, 2004,  
Aguado, M.J., **Del acoso escolar a la cooperación en las aulas**, 2006,  
Ainscow, M., **Hacia las escuelas eficaces para todos**, 2001,  
Alcántara, J.A., **Cómo educar la autoestima**, 1995,  
Alonso Tapia, J., **Motivar para el aprendizaje**, 1997,

Armas, M., **Prevención e intervención ante problemas de conducta**, 2007,

Avilés, J.M., **Bullyng: El maltrato entre iguales. Agresores, víctimas y testigos en la escuela**, 2006,

Beane, A., **Bullyng. Aulas libres de acoso**, 2006,

Bisquerra, R., **Educación emocional y bienestar**, 2005,

Boqué, C., **Tiempo de mediación. Taller de formación de mediadores en el ámbito educativo**, 2005,

Calvo Rodríguez, A., **Problemas de convivencia en los centros educativos**, 2003,

Casamayor, G (Coord.), **Cómo dar respuesta a los conflictos. La disciplina en la enseñanza secundaria**, 1998,

Cava, M.J. y Musitu, G., **La potenciación de la autoestima en la escuela**, 2000,

Cava, M.J. y Musitu, G., **La convivencia en la escuela**, 2002,

Consellería de educación, **Plan de convivencia do centro**, 2007,

Consellería de Educación, **Protocolo xeral de prevención, detección e tratamento do acoso escolar e ciberacoso**, 2013,

Fernández, I., **Prevención de la violencia y resolución de conflictos. El clima escolar como factor de calidad**, 1998,

Fernández, I., **Guía para la convivencia en el aula**, 2001,

Fiorenza, A., **Niños y adolescentes difíciles**, 2003,

Franco, V., **La autoestima del profesorado**, 2002,

Gallego, D. y Gallego, M.J., **Educación la inteligencia emocional en el aula**, 2004,

Gentil, C. y Laa, V., **La astucia social**, 2000,

Gotzens, C., **La disciplina escolar**, 1997,

Jares, J., **Pedagogía de la convivencia**, 2006,

Machargo Salvador, J., **Programa de actividades para el desarrollo de la autoestima**, 1997,

Martínez, M. y Tey, A.(coord.), **La convivencia en los centros de secundaria. Estrategias para abordar el conflicto**, 2003,

Moraleda, M., **Educación en competencia social**, 1999,

Moreno, J.C. y Luengo, F. (Coord.), **Construir ciudadanía y prevenir conflictos**, 2007,

Nardone, N., Giannotti, E. y Rocchi, R., **Modelos de familia. Conocer y resolver los problemas entre padres e hijos**, 2003,

Olweus, D., **Conductas de acoso y amenaza entre escolares**, 1998,

Ortega, R. y Del Rey, R., **La violencia escolar. Estrategias de prevención**, 2003,

Puente Carracedo, H., **A autoestima no ensino-unha resposta práctica ó fracaso escolar-**, 2003,

Redorta, J., Obiols, M. y Bisquerra, R., **Emoción y conflicto**, 2006,

Roca, E., **Cómo mejorar tus habilidades sociales. Programa de autoestima, asertividad e inteligencia emocional**, 2005,

Segura Morales, M., **ser persona y relacionarse. Habilidades cognitivas y sociales, y crecimiento moral**, 2002,

Torrego, J.(coord.), **Mediación de conflictos en Instituciones Educativas: Manual para la formación de mediadores.**, 2000,

Torrego, J. (coord.), **Modelo integrado de mejora de la convivencia**, 2006,

Urra, J., **El pequeño dictador. Cuando los padres son las víctimas**, 2006,

#### • BIBLIOGRAFÍA COMPLEMENTARIA

Díaz Aguado, M. J. (2003). *Convivencia escolar y prevención de la violencia*. Madrid: Ministerio de Educación, Cultura y Deporte.

Faber, A. y Mazlish, E. (2002). *Cómo hablar para que sus hijos estudien en casa y en el colegio*. Medici.

Fernández, I. (1998) *Prevención de la violencia y resolución de conflictos: el clima escolar como factor de calidad*. Madrid: Narcea.

Fernández, I. (coord.) (2001). *Guía para la convivencia en el aula*. Barcelona: Cisspraxis.

Jares, J. (1996). *Construir la paz*. La Coruña: Xerais.

Martínez j. B. (2008) *La ciudadanía se convierte en competencia avances y retrocesos*. En Gimeno J. y otros. Las competencias: ¿Qué hay de nuevo?. Madrid: Morata.

Ortega, R. (2006) *La convivencia: un modelo para de prevención de la violencia*. En Moreno, A. (Eds.), *La convivencia en las aulas: problemas y soluciones* (p. 29-48) [Volumen de las Intervenciones del Congreso: La convivencia en las aulas: Problemas y soluciones, 2005] España: Ministerio de Educación y Ciencia.

Ortega, R. (2010) . *Las aulas de educación secundaria como espacio de convivencia y aprendizaje: relaciones interpersonales y gestión del grupo-clase*. En Coll, C. (Coord.) *Desarrollo, aprendizaje y enseñanza en la educación secundaria*. (pp. 193-208) Gobierno de España. Ministerio de Educación. Editorial Graó. 1. Vol. 1

Peréz de Guzman, M<sup>a</sup>. V. y Pérez Serrano, G. (2011) *Aprender a convivir. El conflicto como oportunidad de crecimiento*. Madrid: Narcea

Salanova, M., Grau, R., Llorens, S. y Schaufeli, W.B. (2001) Exposición a las tecnologías de la información, burnout y engagement: el rol modulador de la autoeficacia relacionada con la tecnología. *Revista de Psicología Social Aplicada*, 11, 69-90.

Schaufeli, W.B., Salanova, M., Gonzalez-Roma, V. y Bakker, A. (2002) The measurement of burnout and engagement: A confirmatory factor analytic approach. *Journal of Happiness Studies*, 3, 71-92.

Torrego, J. (coord.)(2003). *Resolución de conflictos desde la acción tutorial*. Madrid: Consejería de educación. Comunidad de Madrid.

Torrego, J. (2006). La formación del profesorado ante los retos de la promoción de la convivencia y la prevención de la violencia escolar. En Moreno, A. (Eds.), *La convivencia en las aulas: problemas y soluciones* (pp. 409-433). [Volumen de las Intervenciones del Congreso: La convivencia en las aulas: Problemas y soluciones, 2005] España: Ministerio de Educación y Ciencia.

Torrego, J., Moreno, J. (2007) *Convivencia y disciplina en la escuela: el aprendizaje de la democracia*. Madrid, Alianza Editorial

Trianes, V y Fernández-Figares, C. (2001) *Aprender a ser personas y a convivir*. Bilbao: Desclée.

Vaello, J. (2003). *Resolución de conflictos en el aula*. Madrid: Santillana

Vaello, J.(2005). *Las habilidades sociales en el aula*. Madrid: Santillana.

Vaello, J. (2007). *Cómo dar clase a los que no quieren*. Madrid: Santillana

---

## Recomendaciones

---